

תמורה ב

משה שווערד

1. רמב"ם יד החזקה - הלכות תמורה פרק ד

(יג) ואין מערימין על בהמת הקדש להקדיש עוברה קדושה אחרת אלא הרי הוא כקדושת אמו שולדות הקדשים ממעי אמהם הם קדושים כמו שביארנו והרי כל עובר מהן כקדושת אמו ואינו יכול לשנותו בבטן כדרך שעשה בבכור שהבכור ביציאתו הוא שמתקדש אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם כמו שביארנו בסוף מעילה ראוי להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם הרי אמרו חכמים הראשונים שהמלך שלמה הבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה יראה לי שזה שאמר הכתוב והיה הוא ותמורתו יהיה קדש כענין שאמר ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו ירדה תורה לסוף מחשבת האדם וקצת יצרו הרע שטבע של אדם נוטה להרבות קניינו ולחוס על ממונו ואע"פ שגדר והקדיש אפשר שחזר בו וניחם ויפדה בפחות משוויו אמרה תורה אם פדה לעצמו יוסיף חומש וכן אם הקדיש בהמה קדושת הגוף שמא יחזור בו וכיון שאינו יכול לפדותה יחליפנה בפחותה ממנה ואם תתן לו רשות להחליף הרע ביפה יחליף היפה ברע ויאמר טוב הוא לפיכך סתם הכתוב בפניו שלא יחליף וקנסו אם החליף ואמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש וכל אלו הדברים כדי לכופ את יצרו ולתקן דעותיו ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים וכן הוא אומר הלא כתבתי לך שלשים במועצות ודעת להודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך סליקו להו הלכות תמורה בס"ד ...

2. רבנו בחיי על ויקרא פרק כז פסוק י

(י) לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב. הטעם בזה מפני שירדה תורה לסוף דעתו של אדם שהוטבע בו יצר הרע, ומה שנדר והקדיש אולי יחזור בו וינחם וירצה להחליף הבהמה שהקדיש בפחותה ממנה, כי מאחר שהיא קדושה קדושת הגוף ואינו יכול לגאול אותה יחליפנה, ועל כן סתם הכתוב שלא יחליף כלל טוב ברע או רע בטוב, שאם יתיר לו להחליף רע בטוב יבוא להחליף הטוב ברע ויאמר טוב הוא. ואם המר ימיר קנסו הכתוב ואמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדוש. ומהטעם הזה בעצמו אמר הכתוב במי שהקדיש את ביתו ורוצה לגאול אותו שיוסיף חומש, כי אף על פי שנדר והקדיש אפשר שיתנחם, ולכך הטיל עליו הכתוב שיצטרך בזה להוסיף חומש אם יפדה אותו, והוא שכתוב ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך, וכן כתב הרמב"ן ז"ל:

3. ספר תפארת שלמה על התורה - לקוטים - דרוש למתן תורה מכת"ק ישן נושן

זאת קומתך דמתה לתמר (שיר השירים ז, ח). יבואר עפ"י מ"ש במ"א שכל מעשה תמר רומז על הגלות כמ"ש לה יהודה (בראשית לח, יא) שבי אלמנה בית אביך שבני ישראל בגלות הם כאלמנה. עד יגדל שלה בני רומז למשיח בן דוד. אך תמר הרומז לכנ"י עשתה לזה הכנה שאף בזמן הגלות שבני ישראל הם בדיוטא התחתונה עכ"ל יהי' היחוד. וז"ש (שם לח, יד) ותשב בפתח העינים וגו'. לרמז כי כל שורש לידתו של משיח ב"ד על ידי יחוד שאיננו כראוי כי הדבר מוכרח שיהיה ע"י יחוד כזה לרמז על כנ"י שיהיה תמיד היחוד עמהם. וזה הרמז בפ' (ויקרא כז, לג) "והי' "הוא" ותמורתו "יהי' קודש. ותמורתו אותיות תמ"ר ורו"ת. ...

4. ספר פרי צדיק לחנוכה - אות א

ובזוהר הקדוש וישב (קפח ב) תרין נשיין הוו דמנייהו אתבני זרעא דיהודה ואתו מנייהו דוד מלכא ושלמה מלכא ומלכא משיחא תמר ורות כו'. ואף שמהם יצאו רק דוד ושלמה ומשיח והיו בני שלה שלא היו מתמר מכל מקום אמר בזוהר הקדוש שנבנה מהם כל זרע יהודה.

5. ספר מפניני הרב (עמ' שו-שו)

רעיון של "עליה מטומאה" הוא היסוד העיקרי של דת ישראל, אשר מלכות בית דוד, תקוות עם ישראל מאז ולעולם, בנויה עליו. ולמה יש כח מושך זה הרעיון של מלכות בית דוד? ... כדי להגיע לכונה האמיתית של מעלת "בית דוד" עלינו לחזור למקורו הראשון, למצוא את הוריו הקדומים, את גזעם ואת הסיבה שבהרו בהם. ספר רות מספר לנו את סדר הדורות של משפחת דוד שבגללו נתקבל הספר בכתבי הקודש. דוד בן ישי, ישי בן עובד, עובד בן בעז ורות, בעז בן שלמון, שלמון בן נחשון, נחשון בן עמינדב, עמינדב בן רם, רם בן חצרון, חצרון בן פרץ, בעז היה מגזעו של פרץ, ורות מגזע מואב. פתאם מנצנץ במחזינו הרעיון הנורא על יחוס אבותיהם. פרץ יצא מיהודה ותמר, ומואב נולד מלוט ובתו. שני זיווגים מושחתים ומקולקלים, אשר מהם יצאה מלכות בית דוד, שהיא תקוותינו הנצחית שמתגעגעים לשיבתה.

נבוכים ומבולבלים אנו שואלים, וכי לא היו גם זוגות כשרים וטהורים, שמן השמים נבחרו דוקא זיווגים אלו? ומיד זוכרים את דברי החכמים, שמקרים אלו הם בדוקא עיקר התורה, ועלינו לנטות מהדברים הנראים לעינים, ולהתרכז במקומם בכונה הנסתר. ואחרי התבוננות ארוכה וחודרת מופיעות שתי נקודות בולטות וחשובות, שבלי שום ספק מסלמות הן את כנסת ישראל. הראשונה: המאמץ המתמיד להתחיל מחדש, אף שנדמה שהכשולון קרוב, וכל המאמצים הקודמים לא הצליחו. והשנייה: הסבלנות התקיפה, להמשיך בחלומות אף כי נראים רחוקים, והתגשמותם מסוקפת.

דוקא מידות אלו נמצאו בבנות לוט ותמר. כי מי היו בחורות אלו, בנות לוט? שתי אחיות בורות ופרימיטיביות אשר גדלו בחברה מושחתת מלאה פריצות ורוויה בגסות, בעיר סדום, אשר לא נמצאו בתוכה מנין של צדיקים הראויים למנוע השמדתה. שתי אחיות אלו הנעזבות במקום שנידון לשממה האמינו בתמימותן שהציוויליזציה נחרבה, והחליטו שוב להקימה בהתחלה חדשה.

וכן תמר, בחורה יפה וצעירה, עודינה בעצם פריחתה, שנתאלמנה כבר משני בעליה שמתו בגלל הנהגתם המושחתת עם בת זוגם, תמר העדינה, וכדי לנחמה ולתת לה תקווה, אומר לה יהודה, חמיה הנכבד... לשוב לבית אביה ולחכות שם לבנו השלישי הצעיר שלה. "ויאמר יהודה לתמר כלתו, שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני, כי אמר, פן ימות גם הוא כאחיו" (לח, יא). ותמר, מלאה אמונה, שומעת בקול יהודה, וחוזרת לאביה. "ותלך תמר ותשב בית אביה". אבל מה קרה? "וירבו הימים", הימים חלפו ונעשו חדשים, והחדשים לשנים, ותמר היפה יושבת ומחכה. **אבל איפה יהודה ואיפה שלה? לכן התישבה בעקשנותה התמימה, ללכת לעשות את הישר בעיניה.**

זאת היא הכוונה הנסתרת של שני מאורעות אלו. וכמו שהזהב מצורף ממחצב, כן נצרפו מאורעות אלו מטומאה לטהרה ברעיון הנשגב של מלכות בית דוד ומלך המשיח (מפי מו"ר הגרי"ד הלוי סולוביצ'יק זצ"ל). (ממאמרו של הר"א בלאו, הדרום, אלול תשנ"ו, עמ' קכ"ח-ק"ל).

6. ספר ויקרא פרק כז

(י) לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב ואם המר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש:

7. תוספות תמורה דף ב/א

וסופג את הארבעים - וא"ת אמאי לא תני שמונים דהא כתיב (ויקרא כז) לא יחליפנו ולא ימיר אותו ויש לומר דלא נחת למנין מלקיות אלא כלומר דלקי עליה ועוד י"ל דלעולם לא לקי אלא ארבעים ותרי לאוי צריכי חד בקרבן שלו וחד בשל חבירו וכגון דאמר כל הרוצה להמיר יבא וימיר:

8. תוספות חולין דף ב/א

וסופג את הארבעים - וא"ת הוה ליה למימר וסופג שמונים דהא תרי לאוי כתיב לא יחליפנו ולא ימיר ויש לומר דחד בשלו וחד בשל חברו כדאמר בתמורה (דף ט). וכגון דאמר חברו כל הרוצה להמיר בבהמתו ימיר דבעינן אחר אין ממירין בשל אחרים והכי איתא בהדיא בתמורה פ"ק:

9. ספר יד בנימין

והנה למי ראשון של חוס' דנקטו שנוקס שמונים תמוה לי טוהא הא כיון דהני קרי לאוי צריכי חד בשל עלמנו וחד בשל חבירו ועביד גמ' צריכותא א"כ מהימי חימי דלינקי שמונים, (ונס' 'קהלות יעקב' תמורה קי' א' הביא בשם 'בית הלוי' ח"ג סי' כ"ז שפי' דנתיירח ראשון של חוס' סברי דעיקר הנתיירח דעביד גמ' הוא רק על שינוי הלשון דשני רחמנא לכמוז בלשון 'חליפין' ובלשון 'תמורה' אבל זה פשוט לי שהן שני לאוין

10. ספר נזר הקודש (מוהר"ר משה ראזין זצ"ל)

ח ונראה דאעפ"י שהתרי קראי לרבות גם בשמימר בשל חבירו, אולם אין סברא לומר דלא עבר בשלו נ"כ על שני לאוין, והוא דע"כ עיקר הריבוי לומר דגם בשמימר בהקדש של חבירו ישנו להתפסה, דלא תאמר דלא חלה התפסה בהקדש של אחרים, הנה בזה דבתח תורה דחלה התפסה, אבל ע"כ עבר על שני לאוין גם בשמימר בשלו, דהרי לאחר שרבתה תורה התפסה בשל אחרים ע"כ יש בזה גם הלאו דשל אחרים, דאסו בשלו יונגע זכות זה, דהרי גם בשל קדש רידי' אין לו יותר סוכות התפסה, והוה סברת התוס' בתירוץ ראשון דלוקס שמונים, ובתירוץ שני סברי התוס' מסכרא בעלמא דכיון דקרא דלא ימיר אתא לרבות הקדש בשל אחרים סמיא אין כאן אלא לאו אחד בשמימר בשלו.

תוספות ד"ה וסופג, וא"ת אמאי לא תני שמונים
וכו', ויש לומר דלא נחית למנין מלקות וכו' ועוד יש לומר דלעולם לא לקי אלא ארבעים ותרי לאוי צריכי חד בקרבן שלו וחד בשל חבירו וכגון דאמר כל הרוצה להמיר יעו"ש. ויש לעיין הלא כן סבאר להדיא בסוגיא לקמן ס', וא"כ מדוע לא כתבו התוס' שכן איתא בסוגיא לקמן, ועוד לתירוץ ראשון דסברי התוס' דלוקס שמונים, קשה הא כיון דחד קרא אתי למימר בשל חבירו, וא"כ היאך לוקס שמונים כשמימר בשלו.

11. מהרש"א על חולין דף ב/א

בד"ה וסופג כו' וא"ת הל"ל וסופג שמונים דהא תרי לאוי כתיב לא יחליפנו ולא ימיר וי"ל כו' עכ"ל. ולמאי דאמרינן בפ"ק דתמורה דמ"מ לא הוה לאו שניתק לעשה דכתיב לא יחליפנו ולא ימיר דהוי ליה תרי לאוי וחד עשה ולא אתי חד עשה ועקר תרי לאוי אין מקום לקושייתם דאהנך תרי לאוי לא לקי אלא חדא זימנא משום דאי לא הוי אלא חד לאו לא הוי לקי כלל כיון שניתק לעשה וצ"ע:

12. רמב"ם הלכות תמורה פרק א הלכה א

כל הממיר לוקה על כל בהמה ובהמה שימיר שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו ואע"פ שלא עשה מעשה, מפי השמועה למדו שכל מצות לא תעשה שאין בה מעשה אין לוקין עליה חוץ מנשבע וממיר ומקלל את חברו בשם, שלשה לאוין אלו אי אפשר שיהיה בהן מעשה כלל ולוקין עליהן, ולמה לוקין על התמורה והרי לאו שבה ניתק לעשה שנאמר ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, מפני שיש בה עשה ושני לאוין, ועוד שאין לאו שבה שוה לעשה, שהצבור והשותפין אין עושין תמורה אם המירו אף על פי שהן מוזהרין שלא ימירו, נמצאת אומר שהיחיד שהמיר הרי התמורה קדש, ואפילו המיר בשבת לוקה ארבעים, ואחד מן השותפין שהמיר, או מי שהמיר בקרבן מקרבנות הצבור, הואיל ויש לו בהן שותפות הרי זה לוקה ואין התמורה קודש.

13. לחם משנה הלכות תמורה פרק א

לוקה ארבעים וכו'. התוס' ז"ל הקשו בריש תמורה וא"ת אמאי לא תנא שמונים דהא כתיב לא יחליפנו ולא ימיר אותו וי"ל דלא נחית למנין מלקות אלא כלומר דלקי עליה עוד י"ל לעולם דלא לקי אלא ארבעים ותרי לאוי צריכי חד בקרבן שלו וחד בשל חברו וכגון דאמר כל הרוצה להמיר יביא וימיר ע"כ. ורבינו אית ליה כתירוץ בתרא ולכך כתב לוקה ארבעים לבד ואע"ג דברישי תמורה בסוגיא שהבאתי למעלה אמרו הוה להו תרי לאוי וחד עשה ולא אתי חד עשה ועקר תרי לאוי דמשמע שהם שתי אזהרות בדבר אחד לא הוא אלא הם אזהרות בענינים חלוקים ומ"מ מיקרי שהעשה עוקר אותו כיון שאינו לוקה על שום אחד מהם מחמת העשה ופשוט הוא ובהדיא אמרו בברייתא אמרו בגמרא שם בריש תמורה (דף ט') דתרווייהו צריכי וכתירוץ בתרא דתוספות וכדעת רבינו ז"ל ולכן אני תמיה על תירוץ התוספות קמא איך רצו לומר דלקי שמונים דמשמע דהוא נגד הברייתא והגמרא אשר שם:

14. שטמ"ק השמתות א

15. לחם משנה הלכות תמורה פרק א: א

... ואם תאמר מ"מ מאי מקשה מרב יהודה נימא דאי מהיקשא דאשה לאיש לא הוה ידעינן אלא דלקיא האשה על התמורה דהיקשא לעונשין הוי אבל מ"מ תמורתה לא הויא תמורה כיון דכל הפרשה דתמורה בלשון זכר נאמרה כדאמרינן התם והוה מקיימינן לישנא דקרא דמשמע בזכר דוקא והיקשא בכי ה"ג דלעונשין הוה שוה אשה לאיש דלקיא על התמורה אבל אין תמורתה תמורה מידי דהוה אצבור ושותפין לדעת רבינו דלקו על התמורה ואין תמורתן תמורה ולהכי אתא קרא לרבוויי אשה שיהא תמורתה תמורה. וי"ל כיון דלעונשין שוים א"כ לתמורתן תמורה ג"כ שוים כיון דקרא אזהר לאיש ואשה וא"כ והיה הוא ותמורתו יהיה קדש נמי דקאמר רחמנא אכל מאן דמזהר עליהו קאמר אבל בשותפין לא אמרינן הכי משום דמעטיה קרא ממעשר בהמה דיצא מן הכלל כדכתב רבינו ז"ל לקמן בפ' זה דמה מעשר קרבן יחיד ואינו עושה תמורה אף כל קרבן יחיד ולא שותפין. אבל מ"מ קשה דמיניה נמי ממעט קדשי נכרים כדכתב רבינו ז"ל לקמן ואיתיה בפרק קמא דתמורה וכן ממעט נמי קדשי בדק הבית בריש תמורה וכתבו רבינו ז"ל לקמן וכיון דקדשי בדק הבית וקדשי נכרים אימעטו לגמרי דהעושה בהם תמורה לא לקי מדרכינן ז"ל לא הזכיר בהם מלקות כלל א"כ שותפין וצבור דאימעטו מההוא קרא גופיה אמאי לא נמעט להו לגמרי אפילו ממלקות מיהו יש לומר דשאני הכא דהוי קרבן דמיחייב בו היחיד וכיון דאשכחנא ביה חיובא נאמר דלא אימעט אלא מתמורה דלא הוי תמורה:

16. רמב"ם הלכות תמורה פרק א הלכה א

כל הממיר לוקה על כל בהמה ובהמה שימיר שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו ואע"פ שלא עשה מעשה, מפי השמועה למדו שכל מצות לא תעשה שאין בה מעשה אין לוקין עליה חוץ מנשבע וממיר ומקלל את חברו בשם, שלשה לאוין אלו אי אפשר שיהיה בהן מעשה כלל ולוקין עליהן, ולמה לוקין על התמורה והרי לאו שבה ניתק לעשה שנאמר ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, מפני שיש בה עשה ושני לאוין, ועוד שאין לאו שבה שוה לעשה, שהצבור והשותפין אין עושין תמורה אם המירו אף על פי שהן מוזהרין שלא ימירו, נמצאת אומר שהיחיד שהמיר הרי התמורה קדש, ואפילו המיר בשבת לוקה ארבעים, ואחד מן השותפין שהמיר, או מי שהמיר בקרבן מקרבנות הצבור, הואיל ויש לו בהן שותפות הרי זה לוקה ואין התמורה קודש.

דף ב' ע"ב בגמ', חזל הכא כיון דעונש
 שאינו שוה בכל הוא
 דתנן אין הציבור והשומפין עושין תמורה וכו'.
 ומכאן מצוה להדיח הציבור והשומפין שהמירו
 אין לוקין, וכבר הקשו מזה האחרונים על
 הרמב"ם ז"ל שפסק פ"א מהל' תמורה הל'
 א' דהממיר נקרבן ליצור או אחד מהשומפין
 שהמיר אף שאין הציבור והשומפין עושין
 תמורה ואין התמורה נתפסת מ"מ לוקה.
 והנה לקמן דף ד' ע"ג פריך והא מימר

18. רמב"ם הלכות תמורה פרק א הלכה ו

אין קדשי נכרים עושין תמורה מן התורה אבל מדברי סופרים שהנכרי שהמיר הרי זו תמורה, הקדיש הנכרי בהמה שיתכפר בה ישראל והמיר בה הנכרי הרי זו ספק תמורה.
 השגת הראב"ד: אין קדשי נכרים עושין תמורה מן התורה. א"א שבושין יש כאן שהנכרי אינו עושה תמורה כלל לא בשלו ולא בשל ישראל אבל ישראל שהמיר בקרבן שהקדיש נכרי להתכפר בו ישראל זהו ספק.

19. לחם משנה הלכות תמורה פרק א

והמיר בה נכרי ה"ז ספק וכו'. וא"ת הא כתב לעיל דהמתכפר ממיר ולא המקדיש ואיך ימיר כאן הנכרי שהוא המקדיש. וי"ל דנתן לו רשות המתכפר שימיר כמו שכתב לעיל ואם אמר בעל הקרבן כל הרוצה להמיר וכו' אבל הר"א ז"ל בהשגות סובר דהא דאיבעיא לן בגמרא דהקדיש נכרי ומתכפר ישראל לא שימיר הנכרי דודאי אין הנכרי מימר אלא הבעיא הוא היכא שימיר המתכפר עצמו או ישראל אחר ברשות המתכפר אי עושה תמורה כיון דבא ההקדש מכח נכרי ולהכי השיג על רבינו ז"ל במ"ש דאם המיר הנכרי שהוא ספק דהוא שיבוש כלומר דאין הבעיא אלא כשהמיר ישראל כדכתיבנא אבל רבינו ז"ל סובר דהבעיא היא כשהמיר הנכרי עצמו וכדמשמע בלישניה דקאמר הנכרי מהו שימיר דמשמע הנכרי עצמו הוא המימר ועל דא קאמר בגמרא דבהקדיש ישראל להתכפר נכרי מבעיא ליה כלומר אע"ג דאמרה תורה דאין הנכרי עושה תמורה הוא כשהקדיש נכרי לצורך נכרי אבל כשהקדיש נכרי לצורך ישראל אפשר דהנכרי עצמו עושה תמורה אם הישראל המתכפר נותן לו רשות כדכתיבנא. זה נ"ל פשוט בכונת הר"א ז"ל ורבינו ז"ל. והרב בעל כ"מ ז"ל כתב שדברי הר"א ז"ל מבוארים בריש תמורה. ואני אומר דאינו כן דאין פירוש הבעיא מבואר כדבריו אדרבה לשון הבעיא מורה כפירוש רבינו ז"ל. גם מה שכתב דרבינו מדרבנן קאמר לא היא דודאי הבעיא דבעי בגמרא מדאורייתא בעי דהא מקשי ליה ממאי דאמרינן אין עושין תמורה והיינו מדאורייתא ותירצו דהתם איירי בהקדיש נכרי להתכפר נכרי משמע דהבעיא מדאורייתא ומשום הכי כתב רבינו ז"ל הרי זו ספק תמורה כלומר ומחמירינן בספק קדשים דאורייתא אבל אם היה הבעיא מדרבנן ודאי דהיה לו לפסוק דאינה תמורה דספק דרבנן לקולא:

20. שפת אמת על תמורה דף ב/א

...הרמב"ם (פ"א מתמורה) כתב דקדשי עכו"ם אין בהם תמורה מה"ת ומדרבנן יש להם תמורה וקרבן עכו"ם שיתכפר בו ישראל והמיר עכו"ם הוי ספק. וכ' הראב"ד דשיבוש הוא. והכ"מ כתב דהגם דסוגית הגמ' כראב"ד מ"מ י"ל דמדרבנן יש תמורה. ופלא עליו דעיקר השגת הראב"ד במ"ש אם המיר עכו"ם הוי ספק הא בגמ' אמרו אם המיר ישראל. והלח"מ כתב ליישב הרמב"ם. ואין דבריו מספיקין בלשון הגמ' דהבעיא הוא כיון דהי' מעיקרא ברשות מאן דלא עביד תמורה. וצ"ל דהי' גירסא אחרת להרמב"ם. ובס' קרית ספר כ' לחלק בין אם המקדיש והמכפר ישראלים הם אז מתכפר עושה תמורה ולא המקדיש. אבל אם המקדיש עכו"ם אפי' מתכפר ישראל יוכל עכו"ם לעשות תמורה ע"ש שהיא סברא רחוקה. וגם לשון הגמ' אינו סובל זה הפי':